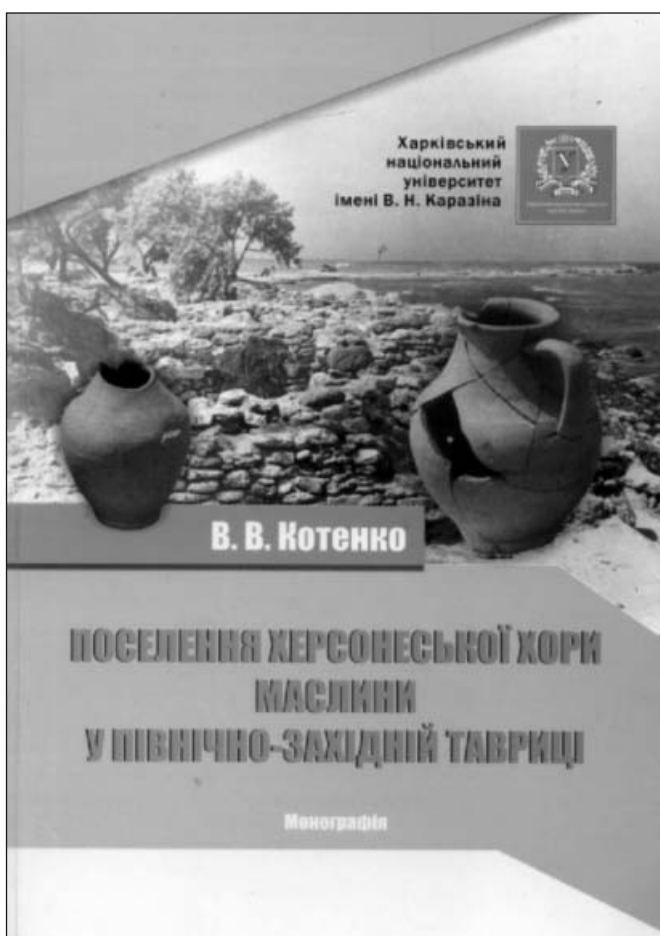

РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ

Оксана Ручинська

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

АНТИЧНЕ ПОСЕЛЕННЯ МАСЛИНИ У СУЧАСНОМУ ВИМІРІ РЕЦ: КОТЕНКО В. В. ПОСЕЛЕННЯ ХОРИ МАСЛИНИ У ПІВНІЧНО-ЗАХІДНІЙ ТАВРИЦІ. ХАРКІВ: ХНУ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА. 2017. 228 с.

Історія археологічних досліджень Північного Причорномор'я у 2017 р. поповнилась монографією кандидата історичних наук Вікторії Володимирівни Котенко, що присвячена всебічному вивченню античного поселення Маслини, розташованого на північному кордоні Херсонеського полісу. Значимо, що тема в цілому, належить до малодосліджених у вітчизняній історіографії, що підвищує її науково-пізнавальну та практичну цінність. Поселення Маслини за п'ятнадцять археологічних польових сезонів (з 1972 по 1985 рр.) було повністю розкопано, але систематизація та обробка археологічного матеріалу, на жаль, не були завершені. На сучасному етапі була виявлена нагальна необхідність детального вивчення всієї колекції знахідок, яка залишилася неопублікованою, аналізу існуючого та залучення до наукового обігу, з використанням сучасних методів дослідження, масового архео-

логічного матеріалу з розкопок поселення. В монографії В. Котенко була здійснена спроба узагальнити відомості про дане античне поселення в системі Херсонеської хори, виявити його місце та роль в системі античних пам'яток регіону.

Перший розділ присвячено вивченню основних етапів археологічного дослідження поселення Маслини. Автор монографії ретельно розглянула внесок дослідників, які розпочали студіювання цієї античної пам'ятки (П. Шульц, О. Щеглов, А. Щепинський, О. Черепанова). В. Котенко зазначила, що попереднє датування поселення III–II ст. до н.е. в ході подальшого вивчення було розширене. Особливу увагу в дослідженні приділено діяльності

загону Харківського університету в складі Північно-Кримської експедиції ІА АНУ, який на чолі з В. Латишевою проводив багаторічні систематичні розкопки поселення Маслини.

Зауважимо, що достовірність отриманих В. Котенко висновків забезпечена глибоким знанням історіографічної традиції. Автором враховані всі нові тенденції, пов'язані з виявленням палеогеографічної ситуації в античній Північно-Західній Тавриці, питаннями формування хори Херсонесу та її економічного розвитку. Це дало можливість дослідниці чітко визначити сучасний стан вивченості теми й знайти шляхи вирішення поставлених проблем.

В монографічному дослідженні здійснюється кваліфікований аналіз джерел, передусім представлених залишками матеріальної культури, що чітко розділені на декілька категорій: будівельні рештки, керамічний комплекс, предмети побуту. Разом з тим, на наш погляд, для інтерпретації археологічного матеріалу з поселення Маслини та проведення аналогій необхідне активне залучення епіграфічного матеріалу та виокремлення керамічної епіграфіки як особливої категорії джерел.

У наступних трьох розділах книги моделюються три головні напрямки дослідження: 1) особливості забудови поселення, 2) керамічний комплекс, 3) взаємовідносини поселення з Херсонесом, іншими полісами в системі транзитної торгівлі та місцевим варварським населенням.

Безумовним плюсом роботи є спроба загальної планувальної реконструкції поселення, детальний аналіз керамічного комплексу, виявлення хронології та атрибуції окремих груп матеріалу. Важливим є також критичне переосмислення ряду теоретичних позицій відносно економічного розвитку Херсонеського полісу, розпочате В. Котенко. Наприклад, виявлення ролі поселення Маслини в транзитній торгівлі з сусіднім Ольвійським полісом, у взаємовідносинах з варварським населенням в межах хори Херсонесу (с.149-150, 161-162). Дослідниця ретельно вивчила різні точки зору радянських та сучасних вітчизняних дослідників з приводу причин поширення впливу Херсонеса Таврійського в Північно-Західній Тавриці, та на основі аналізу археологічних джерел спростувала припущення про військову колонізацію регіону й трактовку зведення в даному регіоні фортифікацій в якості засобу оборони проти скіфів (с. 37).

Заслуговує уваги висновок автора відносно характеру монументального будівництва, який за прийомами є традиційним і пов'язаний з міською архітектурою та будівельною діяльністю Херсонеса. Розкриваючи питання забудови пам'яток херсонеської хори, на прикладі поселення Маслини, В. Котенко акцентує увагу на тому, що садиби сільськогосподарських периферійних пунктів були в архітектурному відношенні підпорядковані принципам міської забудови і групувалися за квартальним принципом. На базі комплексного аналізу садиб автором зроблено висновок про багатофункціональний характер цих комплексів, башти яких мали, перш за все, житлову і господарську функцію. Дослідження забудови селища за межами укріплення, зі східної частини поселення, дозволило дійти висновку про компактне місцепроживання ремісничого населення. Однак, на наш погляд, додаткових доказів потребує висновок про час виникнення селища та його належність до поселень пізньоскіфського типу (С. 87-88, 159-160).

Цілком обґрунтованим є твердження автора, що у поселенні Маслини було відсутнє власне гончарне виробництво, масова реміснича продукція надходила сюди переважно з Херсонеса Таврійського та була або місцевого полісного виробництва, або завозилася з інших причорноморських та середземноморських центрів. Слід відзначити виявлений дослідницею широкий спектр форм, які були характерні для елліністичного часу. Безумовним плюсом роботи є проведення класифікаційного дослідження певних видів форм посуду впродовж всього часу існування пам'ятки, яке ґрунтується на матеріалах всього поселення, а не окремих комплексів. Заслуговує уваги думка автора щодо ольвійського експорту сіролощеної кераміки, яка використовувалася в поселенні Маслини в якості парадного по-

суду, поряд із чорнолаковою керамікою, та часто імітувала її форми. Цікавим є висновок відносно скіфської ліпної кераміки, яка зустрічається в межах поселення, і є доказом існування еліно-варварських міжетнічних контактів. Влучним є зауваження автора монографії щодо наявності у приміщеннях баштового комплексу одиничних фрагментів кизил-кобинської кераміки, що вказує виключно на економічні зв'язки між еллінським та таврським населенням, яке не було пов'язано з середовищем грецької громади.

Фундаментальний аналіз керамічного комплексу поселення Маслини дозволив В. Котенко довести наявність налагоджених економічних стосунків між поселенням та центром полісу й приєднання Маслин до торгівельних зв'язків Херсонесу. Безумовним плюсом роботи є спроба побудувати модель контактів між Ольвією та Херсонесом Таврійським в елліністичний період шляхом співставлення археологічних матеріалів з сусідніх поселень обох держав. Це відбилося у висновку про існування певної контактної зони, де перетиналися інтереси Херсонеської держави, Ольвійського полісу та варварського населення.

У висновках зазначається, що багатофункціональний будівельний комплекс поселення Маслини існував з 40-х рр. IV ст. до н.е. і до загибелі поселення у середині II ст. до н.е. Автор підкреслює, що поява такої великої поселенської структури на межі кордонів хори була зумовлена ключовою необхідністю контролю цієї території з боку Херсонеського полісу.

Зауважимо, що положення та узагальнення, представлені в монографічному дослідженні, значною мірою є новими, ґрунтуються на широкій джерельній базі, яка поєднує весь комплекс археологічних матеріалів повністю розкопаного античного поселення в сільській місцевості Херсонесу Таврійського (близько чотирьох тисяч одиниць). Важливо, що в роботі постійно переплітаються викладення археологічного матеріалу, його аналіз та узагальнення, в яких автор дає власне бачення особливостей матеріальної культури мешканців поселення Маслини, що назагал сприяє більш глибокому розумінню історичної ситуації у всьому регіоні Північно-Західної Таврики.